

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת פקודי תשפ"ד

והקשו תוס' מה ענין גונב נפשות לחסרון השקלים, ושמעתי לבאר בדעת רש"י דכתוב בפסוק (לעיל ל'. ט"ו) דהכסף היה לכפר על נפשותיכם, ולכן כשגונב את הממון הרי הוא כגונב נפשות.

את השלחן את כל כליו ואת לחם הפנים (ל"ט. ל"ו)

יש לעיין כיצד סידרו את הלחם, והרי ז' ימי המילואים התחיל ביום א', וצריך לסדר את הלחם משבת לשבת, ובירושלמי בשקלים (פ"ו ה"ג) איתא "בעון קומי ר' אילא לא היה שם לחם מהו להניחו לשבת הבאה, אמר לון כתיב ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד לחם פנים אפילו פסול", ובהגהות הגר"א מחק אפילו פסול, ובקרבן העדה ביאר (באופן אחד) דהנידון הוא להניח לחם באמצע השבוע ואע"פ שהוא פסול דנסדר שלא בזמנו, ומבואר דאף דהלחם עצמו צריך להניחו בשבת, מ"מ מצד השלחן יש ענין שיהיה לחם אף שלא הונח בשבת.

ובצפנת פענח (מ'. כ"ג) תירץ שהלחם היה בשביל חינוך ולא לעבודה, והוכיח כן מהא דבפסוקים לא מוזכר שהיה לבונה ובזיכים ומוכח שלא היה, והסיבה היא משום שהיה בשביל חינוך, ובטעמא דקרא כתב כע"ז שהלחם היה בשביל חינוך, ונשאר חס עד א' בניסן שהוא זמן הקמת המשכן, בשביל עבודת המשכן, ובתוספתא במנחות (פ"ז ה"ב) איתא שלחם הפנים לא היה בז' ימי המילואים, אלא רק בשמיני למילואים.

את מזבח הנחשת וגו' את הכיור ואת כנו (ל"ט. ל"ט)

הנה בפסוקים כתוב את סדר הכנסת הכלים למשכן כלפי פנים, דהזכירו ארון שהיה בקדש הקדשים שהוא פנימי, ושלחן ומנורה שהיו יותר קרובים לקדש הקדשים, והם פנימיים לעומת המזבח שהיה קרוב לפתח, וצ"ע דבפסוק להלן בסמוך כתוב מזבח החיצון ואח"כ כיור, והכיור היה פנימי, דהיה בין אהל מועד למזבח, וא"כ הו"ל לכותבו קודם המזבח, ומה הטעם שנמנה אחריו, וביאר בזה הגר"ח זיע"א דכיון שכתוב בפסוק דהכיור צריך להיות בין אהל מועד למזבח, לכך הוצרכו להכניס את המזבח ואחריו את הכיור, כיון שהיה דין שהכיור יהיה בין אהל מועד למזבח, אמנם בפשטות היה נראה דאין זה דין שיניחוהו בין אהל מועד למזבח, ואינו אלא הוראת מקומו.

וסכת על הארץ את הפרכת (מ'. ג')

פירש רש"י לשון הגנה שהרי מחיצה הייתה ע"כ. מבואר שהפרוכת נועדה להגן על הארון, והיינו דהפרוכת נועדה לבי' דברים, א' כיסוי לארון, והב' מחיצה בין הקודש לקודש הקודשים.

ובמה שנועדה הפרוכת למחיצה, יש להסתפק אם הציווי היה להניח הפרוכת בשביל מחיצה, או דהציווי היה להניח פרוכת וע"ז יהיה מחיצה.

והנה לר' אלעזר בר' יוסי (יומא דף נז.) דסובר דהזו על הפרוכת, יליע כיצד הזו בבית שני שהיה ב' פרוכות, דמנין ידעו איזו פרוכת צריכה הזיה, ועוד דבפשטות הזו על הפרוכת הסמוכה להיכל, וא"כ תפשוט דהיא הפרוכת, ובס' הערות להגר"י א' אלישיב זצ"ל (שם) תירץ דר' אלעזר בר' יוסי בשיטת אבוה קאי דס"ל (לעיל דף נא:) דלא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, ושפיר הזו על הפרוכת, ועוד תירץ (בדף נא.) דבתוספתא מבואר דשתי הפרוכות היו להבדיל בין הקדש לקדש הקדשים וזהו מן התורה, ודלא כמבואר בש"ס דמחמת הספק עשו ב' פרוכות, ולפי זה מבואר היטב לרבי אליעזר בר' יוסי אף אם נימא דהיו ב' פרוכות, דס"ל כתנא דתוספתא ושפיר הזו מבחוץ על הפרוכת שסמוכה להיכל, [ואולי למאן דפליג אר' אלעזר בר' יוסי וס"ל שהזו על הרצפה כנגד הפרוכת, סובר באמת שהנחת הפרוכת הייתה רק למחיצה, ולכך הזו כנגד הפרוכת, דאין ענין להזות על המחיצה, ולשיטתו באמת היה ב' פרוכות מדין ספק, דלא ידעינן מהי הפרוכת שהיא להבדיל, וזוה גופא נחלקו האם הפרוכת היתה למחיצה בעלמא כהש"ס, או דהיתה להבדיל בין הקדש לקדש הקדשים וכהתוספתא].

אלה פקודי המשכן משכן העדת (ל"ח. כ"א)

פירש רש"י המשכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל ע"כ. כתוב (ישעיהו א'. כ"ז) "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" וביאר הגר"ח ד"שביה בצדקה" היינו דמה שישובו אליה זה צדקה, אבל "ציון במשפט תפדה", דהיינו שירושלים תפדה ע"פ דין, דבית המקדש נחרב בתורת משכון על עונותיהן של ישראל, וא"כ כשישבו בתשובה יחזור ע"פ דין, וכמו שאם לוח מחבירו והמלוה מחל לו על החוב דהערב פטור ע"פ דין, ולא משום הטובה שמחל, [וכן בכה"ג דע"י שמחל לו צריך להחזיר לו את המשכון מן הדין וא"י חלק מהטובה שמחל לו על החוב].

ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה

(ל"ח. כ"ב)

פירש רש"י אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה מסיני, כי משה צוה לבצלאל לעשות תחילה כלים ואח"כ משכן, אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחילה בית ואח"כ משים כלים בתוכו, אמר לו כן שמעתי מפי הקב"ה וכו'. הרמב"ן בפרשת עקב (י'. א') כתב דלאחר חטא העגל חשבו שציווי המשכן התבטל, ולפי דבריו נראה לבאר דמשה סבר דהציווי משכן ואח"כ כלים היה קודם חטא העגל, שאז השכינה שרתה מיד במשכן, אולם אחר שחטאו בעגל בעינן שיעשו קודם כלים ואח"כ יעשו את המשכן, והיינו דהכלים הם הקדושה מחמת העבודה של האדם, והמשכן הוא הקדושה מחמת המקום, וכן מצינו בלוחות דמתחילה היו מהקב"ה ורק אחר חטא העגל אמר הקב"ה למשה "פסל לך", [וכמו שהיה בשמיני למילואים, שרק ע"י עבודת אהרן באה השכינה].

ובשם הגר"י מובא דיש דין ליחד את המקדש, ולכן צריך לצוות קודם על הכלים, כיון שללא הכלים אי"ז יחוד, דאין לזה קדושת משכן.

מובא שאחד בא קמיה הגר"ח זצ"ל שיתן לו הסכמה על ספרו, והיה כתוב בספר ביאור מחלוקת משה ובצלאל, והגר"ח אמר לו שימחק את הביאור הנ"ל, ואמר לו המחבר שבפנים יפות (פרשת תרומה) כבר כתב דמחלוקת משה ובצלאל תליא במחלוקת ב"ש וב"ה (חגיגה דף יב.) אם שמים נבראו תחילה או הארץ, ואמר הגר"ח דאי אפשר שיהיה מחלוקת עם משה רבינו, דהרי משה מסר את התורה, וכל דעתו וסברתו הוא דעת תורה.

וע"פ זה נראה לבאר הא דאיתא בשבת (דף פז.) דכשמה פירש מן האשה הקב"ה הסכים על ידו, והקשו בתוס' דא"כ מה טענו עליו אהרון ומרים, ותירצו שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו ולא היה לו למשה לרצות כן, אמנם א"כ קשה מ"ט אהרן ומרים לא צדקו בטענתם, ולהנ"ל נראה דזה מה שאמר להם הקב"ה בכל ביתי נאמן הוא, והיינו דאצל משה גם מה שרוצה לילך הוא חלק מהתורה.

ובסדר הדורות הביא מספר שלשלת הקבלה, דכידוע דעת רבינו אליהו (עירובין דף צו.) תוד"ה אב"י שקושרים את קשר התפילין בכל יום, ור"ת נחלק עליו וכן קיי"ל, והביא שם דשאלו את משה ואמר כדעת רבינו אליהו, והביא ראיה לכך, ור"ת דחה ראייתו, ומובא שסיפרו זאת לגר"ח ואמר שזה אפיקורסות, דלא שייך לחלוק על משה דהוא התורה, ומובא עוד שהגר"א אמר ע"ז שלא היה ולא נברא, [ובס' מאיר עיני ישראל מביא בשם הח"ח שאמר שחושש שאין זה אמת].

ויהי מאת ככר הכסף וגו' (ל"ח. כ"ז)

איתא בבכורות (דף ה.) שאל קונטרקוס השר את רבן יוחנן בן זכאי דהחשבון אינו נכון וכי משה רבכם גנב היה, או קוביוסטוס היה, או אינו בקי בחשבונות, ופירש רש"י קוביוסטוס גונב נפשות

ונתת את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח (מ. ז.)

מבואר דמקום הכיור הוא בין אהל מועד למזבח, ועיין לעיל (ל"ט. ל"ט) שנתבאר בשם הגר"ח שהוא דין שיהא ביניהם. והנה עיין בזבחים (דף נט.) אם הכיור היה בין אהל מועד למזבח, או שהיה משוך לצד דרום ולא היה מפסיק בין המזבח לאהל מועד. וצ"ע דלמ"ד דהיה כנגד המזבח בין אהל מועד ובין המזבח, כיצד נכנסו אחר המזבח ללא קידוש ידים ורגלים, וי"א שלצורך קידוש ידים ורגלים מותר להכנס עד הכיור, [עיין בתוס' בזבחים (דף נח:) ובקרבן אורה שם].

ולקחת את שמן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אותו (מ. ט.)

הנה כל הכלים קודשו ע"י שמן המשחה, ותמה הגר"י דכיצד קידשו את הכלי הראשון שעשו בו את שמן המשחה, וצ"ע.

ויתן את אדניו וישם את קרשיו (מ. י"ח)

במלבי"ם כתב ד"וישם" היינו כסדר, דבקרשים היו רושמים לידע איזה בן זוגו, ומבואר דבאדנים דכתיב "ויתן" אין קפידא להחליף, וכן ראיתי מובא מהרוקח (כאן) דאפשר להחליף את האדנים מצפון לדרום.

אמנם במשך חכמה פרשת תרומה (כ"ו. כ"א) כתב דהאדנים צריכים להיות לפי סדר כמו בקרשים, ואי אפשר לשנות מצפון לדרום דמוריד מקדושתו, ומשום הכי בצפון כתוב אדניהם כסף, משא"כ בדרום כתוב אדני כסף.

ויקח ויתן את העדת אל הארון (מ. כ.)

בפשוטו משמע שבעת שפירקו את המשכן הוציאו את הלוחות מהארון, ובעת שהקימו החזירו את הלוחות, אבל ברמב"ן כתב דתמיד היו הלוחות בארון, [ולעיל (מ. ב' ד"ה תקים) כתב הרמב"ן שלא יקרא ארון רק כשיש בו לוחות].

וישם את הבדים על הארון (שם)

צ"ע דלעיל כתוב שלא יסירו את הבדים, וכיצד שמו שוב הבדים, והנה בפרשת במדבר ג"כ כתוב "ושמו בדיו", והקשו תוס' ביומא (דף ע"ב) דהרי כתוב "לא יסורו ממנו", ותירצו דהיה ד' בדים, וכן יש לתרץ כאן.

אמנם המשך חכמה ביאר שאין כוונת הפסוק לא יסורו ממנו שכלל לא יוציאו הבדים ממקומם, דבאמת היו מוציאים את הבדים מהטבעות, אבל לא היו מוציאים אותם מהארון, אלא היו מונחים ע"ג הארון מלמעלה, וזה כוונת הפסוק "לא יסורו ממנו", שלא יסורו מע"ג הארון, והוא חידוש גדול.

ויקח ויתן את העדת אל הארון וישם את הבדים על הארון ויתן את הכפורת על הארון מלמעלה ויבא את המשכן וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדות (מ. כ"א)

הנה בכל הכלים שנזכרו כאן כתוב שהביאו את הכלי למשכן, ואח"כ עשו עבודתו, [וכגון בשולחן כתוב שהביאו לאהל מועד ואח"כ ערכו עליו לחם, וכן במנורה הביאו לאהל מועד ואח"כ הדליקו הנרות], וצ"ע מה הטעם שכאן רק אחר שהניחו את העדות בארון הביאו את הארון למשכן.

ומובא שהגר"י זצ"ל הביא בשם אחיו הג"ר משה זצ"ל שמוכח מכאן כדברי הגר"ח זצ"ל שהארון הוא דין בפני עצמו, ואינו מכלי המשכן, [ויש שהביאו ששאלו קמיה הגר"ח זצ"ל מה מקורו שהארון אינו מכלי המשכן, והוכיח מהפסוק כאן], ויש להוסיף שכן מדויק להדיא בפסוק, דכתיב "תקים את משכן אהל מועד ושמת שם את ארון העדות", ומשמע שהארון לא היה חלק מהמשכן, וכן איתא במדרש הגדול דהארון אינו מכלי המשכן.

והנה דעת הרמב"ן (עשין ל"ג) שהארון הוא מצוה בפני עצמה, ובדעת הרמב"ם ביאר הגר"י זצ"ל דיש בארון ב' דינים, האחד משום הלוחות, ושנית משום כלי המשכן, והיינו שמתחילה בעינן לעשותו משום הלוחות, ואחר שיש דין לעשותו הוא מכלי המשכן.

ויש לדון האם מותר לעשות כדוגמת הארון, דבגמ' וברמב"ם לא הוזכר בזה, ולכאוי ג"כ תליא בהני"ל אם הוא מכלי המשכן, או דהוה דין בפני עצמו, [ולעיל (ל"ה. י"א) נתבאר שיש שכתבו דהאיסור רק עם הכפורת, ויש להעיר דכאן כתוב "ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה", ומשמע דהכפורת אינה חלק מן הארון, ויל"ע בזה].

ובצפנת פענח (כ"ה. י') כתב לחדש דהארון אינו מכלי המשכן, אבל הכפורת שהיו מזין עליה הרי היא מכלי המקדש, וכע"ז כתב במקדש דוד (קדשים ב'. ג') על הפרוכת, ועיין ברלב"ג פרשת אחרי מות (ט"ז. ב') שכתב דבבית שני היה כפורת וכרובים לפי שזה מעכב בהזיות, וכבר תמהו עליו מדברי הגמ' ביומא (דף נא:).

והנה הטעם שבבית שני לא עשו ארון, ביאר הג"ר חיים עוזר זצ"ל דכיון שלא היו לוחות לא היה ארון, והיינו שהארון הוא דין בפני עצמו ואינו מדין כלי המשכן וכנ"ל, ויל"ע כיצד חנכו את הארון, דמה עבודה היה בארון, ויש אומרים דחנכו בזה ששמו בו את הלוחות, אך לפי דברי הגר"ח הנ"ל שהלוחות היו חלק מהארון, א"כ לא שייך לומר שהלוחות הם העבודה שבו.

אמנם בפרדס יוסף [בפרשת תרומה (אות ט"ז)] הביא בשם הגר"ח זצ"ל דאין הכוונה שבבית שני לא היה ארון משום שהיה חסר בו את הלוחות ואינו ארון ללא לוחות, אלא דכיון שהיה חסר בו הלוחות לא יכלו לחנכו, וכ"כ במקדש דוד (סי' ב'), ועי"ש שדחה סברא זו, ובלא"ה יש לדון דכיון שהארון אינו חלק מהמשכן י"ל שלא היו צריכים בו חינוך, [וגם אם הוא מכלי המשכן, ילי"ד דכיון שלא היו עושים בו עבודה אינו צריך חינוך, וכמדוי' שבע"ז הובא בשם הגר"י].

עוד יש לדון דהחינוך היה ע"י הזאת הדם ביום הכיפורים, אולם י"ל דכיון דהזו רק כנגדו, שמא אי"ז חינוך, וצ"ע.

ויקח ויתן את העדות אל הארון וישם את הבדים על הארון ויתן את הכפורת על הארון מלמעלה ויבא את הארון אל המשכן וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדות (מ. כ"א)

מבואר ששמו את הכפורת על הארון, ולאחר מכן הביאו את הארון למשכן, ועוד מבואר ששמו את הארון ואח"כ את הפרוכת, והקשה המלבי"ם דבפרשת תרומה (כ"ו. ל"א ל"ב) מבואר איפכא, ששמו את הארון בקדש הקדשים, ואח"כ שמו את הכפורת, וכן מבואר שם ששמו את הפרוכת ואח"כ הביאו את הארון.

ותירץ דמה שכתוב בפרשת תרומה הוא בז' ימי המילואים, וכאן איירי בשמיני למילואים, וצ"ע הטעם שבשמיני למילואים צורת ההנחה היתה שונה.

וישם את מזבח הזהב (מ. כ"ו)

יל"ע מ"ט מזבח הזהב נקרא מזבח, והלא לא זבחו עליו כלל, ועיין בזוהר (ויקהל ר"ט) מה שכתב בענין זה, ושמא י"ל משום שזרקו עליו את הדם, וצ"ע.

הפטרה

ואשים שם מקום לארון

צ"ע מהו "מקום לארון", והו"ל לומר "ואשים שם ארון", וביאר במשך חכמה דהכוונה דגם בבית שני שלא יהיה ארון מ"מ יהיה מקום לארון, ונפק"מ שאף שכתוב שהאיסור לעשות במות הוא רק כשיש ארון, מ"מ בבית שני כיון שהיה מקום לארון ג"כ נאסר, וכן נפק"מ לענין קטורת ביוהכ"פ שיהיה גם בבית שני. והנה איתא בזבחים (דף נט.) דמזבח שנעקר מקטירים קטורת במקומו, ויל"ע אם הטעם לזה הוא משום שהיה מקום למזבח, וכ"כ בחידושי מרן רי"ז הלוי במכתבים (עמו פ"א), ועיין במקדש דוד (סי' ה' אות ו') שכתב דכל ההיכל כשר להקטרה, ואולי י"ל דהמקום הוא בין השולחן והמנורה, ואי נימא כהגר"י דרק במקום המזבח מקטירין, א"כ במשכן דלא היה מקום מקודש למזבח לא יקטירו במקומו, וכ"כ במשך חכמה ובחזו"א (זבחים סי' י"ז סק"ב).